

GYŰJTŐ: DÉGI ZOLTÁN

GYŰJTÉS IDEJE: 1974.

TART.: NÉPI SZÖLŐMŰVELÉS SZÜLLŐSGYÖKÖK ÉS
ORDACSEHI KÖZSÉGEK BEN

12 lap, 7 félt

FÖLDRAJZI MUTATÓ: SZÜLLŐSGYÖKÖK
ORDACSEHI

STAK MUTATÓ: VII, D₁

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖRÖS

ÁTVÉZETVE AZ EGYSÉGES LTK. 2745 -ES TÉTELE ALÓL

2745

NÉPI SZÓLÓMŰVELÉS SZÓLLÓSGYÖRÖK ÉS
ORDACSEHI KÖZSÉGEKBEN

I. rész

A szőlőhegy és a pince

Gyűjtötte és feldolgozta: Dégi Zoltán

B e v e z e t ő

A táj, pontosabban a két község, melynek hagyományos népi szőlőművelését ismertetni szándékozom, földrajzilag nagyjából a következőképpen írható le:

a Gamási-hát és a Lengyeltóti-lépcső között mélyedt be egy meridionális völgy: a S z ő l ő s g y ö r ő k i v ö l g y. Hossza kb. 14 km, átlagos szélessége 300-400 m. Ebben a völgyben, illetve a völgyet határoló dombokon található Szőlősgyörök község belterülete. /1/

A völgy északi vége felé /Szőlőskislakkal párhuzamosan/ a nyugati völgyvállakon túl, egy csaknem egyenes lejtőkkel határolt, kb. 1 km hosszú völgy található: az ugynevezett Csehi völgy. Ennek nyugati völgyvállain folytatott egykor szőlőművelést az ordacsehi lakosság. Innen kb. 1,5 km távolságban helyezkedik el Ordacsehi község. Ebben a munkában tehát két egymással határos szomszéd falu népi szőlőműveléséről lesz szó.

"Szőlősgyörök község monográfiájá"-ban /2/ Koltay Péter tanár többek között az alábbiakat írja erről a vidékről:

"Hegy- és dombvidékünk, mint a Gamási-hát részei É-D-i irányban húzódnak. Tagjai: Bánom-hegy /305 m/, János-hegy, Kis-Bányászó, Nagy-Bányászó-hegy /161 m/, Havatető /209 m/, Gérihegy. A Havatető, Gérihegy és Jánoshegy közé ékelődik a Sina domb. Továbbá dél felé haladva a Katykó-tető, Döcseg, D-K felé pedig az Eplényi és Kutyori /Kotyori/ hegyvidék /277 m/."

Ezek a dombok kelet felől határolják a Szőlősgyöröki-völgyet. Nyugat felől a Mogyorosi tető, majd észak felé haladva a kissé emelkedő Tömöri dűlőrész, tőle nyugatra pedig a Farkasháti tető /153 m/ található. Innen északra /kb 1 km távolságra/ helyezkedik el a már említett Csehi völgy.

I. A szőlőhegy

Amint a bevezetőben már említettem, Szőlősgyörök belterületét nyugatról is, keletről is dombok határolják. Ezek a "hegyeken" dombokon folytatott a lakosság szőlőművelést, s folytat még ma is, bár lényegesen szerényebb mértékben.

Ordacsehiben már más a helyzet. Itt azt kell mondanunk, hogy termeltek szőlőt "hegyen" is és sikon is. A Csehi völgyben folytatott szőlőművelést ugyanis "hegyi" szőlőtermesztésnek kell neveznünk. A falu határában voltak azonban szőlők a belterülettől nyugatra: Szivási-rétén és a Lép-nak nevezett mezőrészen, továbbá délre a Tóti-uton, valamint Agarász-on. Ezek enyhén emelkedő területek, de mégis inkább sikkak, mint dombvidéknek nevezhetők.

Milyen fekvésű oldalakra telepítenek ?

Bevezetőben már szó volt a kb. 14 km hosszú Szőlősgyöröki-völgyről, amely észak-déli irányú. E völgyet keletről határoló dombokon /a szőlősgyöröki templomtól délre haladva/ helyezkedik el a Katykó tető, mégpedig a falu mögött. Az itt lévő szőlők, majd tovább Gyugy felé haladva a Páskomi szőlők is nyugati fekvésű lejtőkön helyezkednek el.

A Szőlősgyöröki völgygyel párhuzamosan „Landord-hegynél” találunk egy kisebb völgyet, melynek mind a keleti, mind a nyugati vállain /oldalain/ folyt és eléggé szerény mértékben folyik még ma is szőlőművelés.

Ordacsehiben a Csehi völgyben, a völgy nyugati vállain, tehát a Szőlőskislak felé néző völgyvállon, vagyis keleti fekvésű oldalon,

Körül van e véve a szőlő gyepüvel ?

Szőlősgyörökben a Nagy-Bányászóhegy körül volt véve akácgyepüvel, s liciombokrokkal. A két végén egy-egy kapu helyezkedett el. Csak az mehetett keresztül a szőlőhegyen, akinek arra dolga volt. Ezen kívül minden szőlőtulajdonos a szőlőparcelláját határoló gyepürészen elhelyezett egy kaput, amit lakattal zárt. A Nagy-Bányászóhegyen kívül az Ujhegy volt még gyepüvel körülvéve.

Ordacsehiben a Csehi völgyi szőlőket szintén akácgyepü vette körül, de itt kapu nem volt.

Milyen régiek a szőlők?

Szőlősgyörökben a legrégebb szőlőtermelés a két Bányászóhegyen folyt. Szőlősgyörök község monográfiájában olvashatjuk, hogy ezen a hegyen a rómaiak honosították meg a szőlőkultúrát, amely a népvándorlaskor alábbhagyott, majd a szlávok újra fellendítették. Egyébként, ahogy a szerző /Koltay Péter tanár/ is említi, Lóczy Lajos is írt Szőlősgyörök római kori szőlőiről. Meg kell itt említeni, hogy a község neve, pontosabban a "Szőlős" előnév az Árpádok idejéből maradt fenn. Abban az időben királyi szőlőtelep volt. /3/ Ugyancsak régóta folyt a szőlőművelés Géri-hegyen, s az Eplény'nevű mezőrészen. A többi helyeken 100 évnél nem régebbiek a szőlők. Az ~~Ujhegyet~~ ~~Ujhegyet~~ /Ujhegy/ "Ujhegyet" /Ujhegy/ pl azért is nevezik így, mert /nem számítva az elmúlt 30 év alatt történt telepítéseket/ ez a legújabb szőlőhegy.

Ordacsehiben a múlt század végén kezdtek szőlőt telepíteni. Azelőtt a fonyódi hegyen volt mind az egykori ordaiaknak, mind az egykori csehieknek a szőlőjük /Ordacsehi 1939. előtt két község volt/. Sőt egyes szőlősgyöröki öregek szerint néhány ordai és csehi gazdának volt szőlője Szőlősgyörökben is.

Ordacsehiben tehát a szőlőtermelés viszonylag nem régi keletű. Jankó János: A Balatonmelléki lakósság néprajza című könyvében olvashatjuk, hogy 1873-ban Ordán és Csehiben egyáltalán nem volt szőlő, majd 1885-ben Csehiben 6 kh található.

Ez már a phyloxera vész után volt, amely 1878-ban jelent meg először Balatonfőkajáron, és a 80-as évek második felében végezte rettentő munkáját. Ennek következtében a Balaton mellékén, pontosabban néprajzkutatónk által vizsgált 50 községben a szőlőterület 11 093 kh-ról 3944-re csökkent. Említi még neves néprajzkutatónk azt is, hogy Csehiben Balatonmagyaróddal és Boglárral együtt azelőtt szőlő egyáltalán nem volt. /4/

Szőlősgyörök Jankó János vizsgálatai között nem szerepel, de adatközlőim elmondták, hogy a phyloxera itt is nagy pusztítást végzett. A kb 17 kh Nagy-bányászói szőlők mind elpusztultak.

Hogyan választják el egymástól az egyes szőlőket ?

Mindkét községben általában füves gyalogut van a szomszédos szőlőparcellák között.

Hogyan helyezkednek el az ut körül a szőlőparcellák és a présházak ?

Szőllősgyőrökben a szőlőparcellák általában rövidek és szélesek. Az Ujhegyen utcasor szerűen helyezkednek el a présházak, a többi helyen /Nagy-Bányászó, Kis-Bányászó, Géri-hegy/ már más a helyzet. Egyik pince csaknem az ut mellett van, míg másik attól jóval beljebb található. Ennek az a magyarázata, hogy amint a hegyvonulat elhelyezkedik, a parcellák is úgy esnek az uttól távolabb. A pincéket pedig általában a szőlőparcella kezdeténél építették fel, vagy még attól is beljebb. Természetesen azért, hogy szüretkor ne kelljen messzire vinni a szőlőt. Egyébként az Ujhegyet kivéve előfordul, hogy 2-3 pince is van egymáshoz közel, s 100 - 200 méter hosszan egyáltalán nem található. Ugyanis a szőlőszomszédok úgy építették pincéiket hogy egyik az alsó, másik a felső megyére, de ez nem volt általános jelenség. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a bányászói pincék elhelyezkedése szétszórt.

Ordacsehiben a Csehi völgyben/a szőlősgyőröki Ujhegyhez hasonlóan/ utcasorszerű pincék voltak. A felszínelmelkedés itt ugyanis fokozatos, s a szőlőparcellák csaknem egyvonalban helyezkedtek el.

A szőlőparcella részei:

Mindkét községben 1 sor szőlő = "éggy rend", 50-60 tőke hossza = "éggy vágó", a két "vágó" között /keresztben/ gyalogut van, melyet Szőlősgyőrökben "vágófejezet"-nek neveznek, Ordacsehiben pedig "vágút", "gyalogut" néven említik inkább.

Példamondatok mindkét községből:

Milyen részekből áll egy szőlőparcella?

"Hát'ugye égy tükesor az égy rend, ötfen-hatfan tüke hosszan égy vágó."

Mi választja el egymástól a két vágót ?

"Hát a vágófejezet."

Ordacsehiben ugyanezekre a kérdésekre az alábbiakat válaszolták:

"Minden tükesor égy rend, ötfen-hatfan tüke körösztü-áttu, az égy vágó. Két vágó között körösztü-áttu van égy gyalogut."

Milyen szőlőfajtákat ismernek, és hogyan változtak ezek a phyloxera óta?

Szőllősgyőrökben a régebbi időkben az alábbi szőlőfajtákat termelték: Kadarka, Burgundi, Mézesfehér, Kövidinka, "Tulipiros" /piros dinka/, s Olasz rizling. Ezek a fajták századunk első évtizedeiben is előfordultak ugyan, de mivel a phyloxera itt is nagy pusztítást végzett, utána nagyrészt direktermő fajtákat telepítettek, mégpedig Otelló, Noah /"Noha" /, Elvira fajtákat. Ezek ugyanis jobban ellenállnak a különböző betegségeknek, így a phyloxerának is. Kevesebb gondozást kívánnak és bőtermők. El kell mondanunk azt is, hogy a régi nemesebb fajták már eléggé előregedtek, mindenképpen pótolni kellett volna őket, de, ha nincs a phyloxera, a direktermők bizonyára nem terjednek el ilyen mértékben.

Ordacsehiben kezdetben termeltek Kadarkát, Burgündit, majd később nagyon elszaporodott az Otelló. Elvértve termeltek Olaszrizlinget, valamint néhány csemegeszőlő-fajtát: Chasselaas, Muskotály, stb. A szőlőterület nagy részét azonban az Otelló foglalta el, s foglalja el ma is.

A felszabadulás után mindkét községben megjelent egy francia származású direktermő szőlőfajta: Seibel, amit Szőlősgyőrökben is és Ordacsehiben is "Szajlá"-nak mondanak. Miután bőtermő és ellenálló fajta /mindössze 1-2 permetezést igényel/ nagyon elterjedt. A legtöbb szőlőparcella negyedrésze ezzel van beültetve, míg a többi Otelló. Végül előfordul még néhány tőke Izabella /"Nándor izabella"/, Elvira, Oportó, Saszla, Muskotály, stb.

Egyszóval tehát a direktermő fajták viszik a "pálmát". Hogy miért arról már irtam. A nemesebb fajtákról a direktermőkre való áttérésben nagy szerepet játszott a phyloxera.

Ordacsehiben ugyan a phyloxera vész idején még nem voltak szőlők, de ~~xxix~~ Fonyódon is nagy terület pusztult el, s ezt az ordaiak, csehek is tudták, mivel ~~xxxxxxxx~~ többen is birtokoltak ott szőlőt azelőtt.

Végül hadd idézem azokat a válaszokat, melyeket adatközlőim arra a kérdésre feleltek, hogy miért nem termelnek inkább nemesebb fajtákat?

"A zotelló is még a Szajlá is sokat terem, jó neki e za főd."

"Ezék a szőlők nem kapták meg ojan hama a betegségeket, mind a hazajiak."

"Nekünk a szőlőve való foglalkozás csak egy mellékes dolog vót régen is, még mast is az."

"Mi nem érünk rá öccör, haccor permetézni, még mindig a szőlőbe lenni."

-Hogy nevezik a présház előtti térséget?

Szőlősgyőrökben elterjedt ez a meghatározás, hogy "szőlőudvari térség", vagy egyszerűen "szőlőudvar", "pinceudvar".

Ordacsehiben inkább a "pinceudvar" szó volt használatos.

-Hogy nevezik a szőlő két végénél meghagyott kisebb nagyobb területet?

Szőlősgyőrökben nincs neve. Egyébként répát, s különböző zöldségféléket termeltek és termelnek ma is ezen a helyen.

Ordacsehiben a Csehi völgyben, az út felől, s a pincék körül füves térség volt. Szilvafák, diófák helyezkedtek el itt. A diófa különösen fontos volt, mert "azsvót a pince disze", ahogy egyes adatközlők elmondták. Természetesen azért is jó volt, mert terebélyes lombkoronájával nagy árnyékot adott.

A pince és a szőlőparcella közötti részt nevezték "kisrétajj"-nak is /az előző pontban már említett "pinceudvar"-on kívül/, mivel itt a fűvet szénának szárítás céljából kaszálták. Tehát rétnak is használták ezt a területet.

-Vetnek e bükkönyt a szőlőbe?

Válasz mindkét faluból nemleges. Inkább zöldségféléket, s újabb répát termelnek a szőlősorok között.

-Vizhordó alkalmatosságok.

Szőllősgyőrökben a szőlőhegyeken több helyen volt kut, hogy a hordómosáshoz, permetezéshez szükséges vizet ne kelljen otthonról hordani. Akinek nem volt kutja, otthonról vitte a vizet, 150-200 l-es fahordóban, szekérrel.

Ordacsehiben a Csehi völgyhöz közel volt Kécs-puszta, így az itteni kutról hordták vizet.

-Szőlőültető, furó.

A szőlőültetésnél mindkét faluban használták a szőlőültető furót amit "furu"-nak neveztek. Ez egy kb 70 cm hosszú lefelé keskenyedő, henger alakú, felül kb. 5 cm átmérőjű vas, s a tetején keresztben egy kb. 50 cm hosszú fanyél található. Alul hegyesre van kiképezve, hogy a talajba könnyen belefurhassák.

Ezzel a szerszámmal lyukat furtak a földbe, s oda "sima" vesszőt ültettek. Gyökeres vessző ültetése esetén ásót használtak, amellyel háromszög alakú lyukat ástak, s a vesszőt trágyával együtt belehelyezték.

Akadtak később olyanok, akik a "furu" helyett a "karózó vas"-at használták. Ez egy kb. 120 cm magas hasáb vagy henger alakú szerszám /természetesen vasból/, kb. 5 cm vastag. Elsősorban karózás alkalmával használták, amikor is a karónak ezzel furtak lyukat a talajban.

Természetesen azért a szőlő ültetéséhez jobban megfelelt a "furu", mert azt forgatni lehetett, s ezáltal mélyebb és henger alakú lyukat tudtak a talajban készíteni, vagyis olyant, ami a vesszőnek a legjobban megfelelt. A "karózó vas"-sal nehezebb volt mélyebb, szélesebb lyukat készíteni, az inkább csak a karó számára szükséges sekélyebb lyuk furására volt alkalmas.

-Városi, községi pecsétek szőlőfűrttel.

Szőllősgyőrök község monográfiájában olvashatjuk, hogy a község 1778-1857 között mezővárosi jelleget nyert. Ebben az időszakban használatos volt egy viaszpecsét "Szőllősgyőrök Mezőváros" szöveggel, közepében ekeszarv és szőlőfűrt ábrázolással. Kifejezve azt; hogy főjellemző a szántóföldi gazdálkodás és a szőlőtermesztés. Ez a pecsét ma már nincs meg, de a helyi tanácsnál emlékeznek rá. /5/

-Pince-tűzhely, főzőfelszerelés.

Szőllősgyőrökben a legtöbb pincénél szoba is volt, s abban az ugynevezett "rakott sporhelt" helyezkedett el, főzőrésszel, katlannal, esetleg sütőrésszel is. Később megjelent a gyári készítésű "vassporhelt". Ahol nem volt szoba, ott a présházban a "vasláb"-at használták. Ez egy háromlábú, kb. félméter magas eszköz. Felül a lábak egymáshoz való távolsága lényegesen kisebb mint alul. Itt körben egy abroncs fogja össze a három lábat, melyre Szöllősgyőrökben kőkorsót vagy más edényt /pl. üstöt/ helyeztek, alatta pedig tüzeltek. Így melegítették a vizet hordómosáshoz, sőt melegedtek, főztek is így.

Ordacsehiben szoba csak egy-két Csehi völgyi pincénél fordult elő. A többi helyen csak présház és pince volt, tehát két helyiségből állt az épület. Itt a présházban egy félkör alakú katlant csináltak téglából vagy vályogból. Elöl nyílást hagytak, ahol a tüzelőt berakták. Az egész építmény kb. félméter magas volt, legnagyobb átmérője szintén ennyi. Tetejét nyitottan hagyták, üstöt és nagyobb vasfazeket helyeztek ide, s így melegítették a vizet hordómosáshoz. Előfordult, hogy "vasláb"-at tettek a katlanra, s arra edényt helyeztek. Így főzni is tudtak.

Présház, szoba berendezése.

Szőllősgyőrökben a szobában volt egy ágy, egy asztal, sarokpad, székek, s a már említett "sporhelt". Ezen kívül kőkorsó, poharak, méyet egy fali polcon tartottak.

Régebben előfordult szalmafonatos ágy is, de később mindenütt faággal cserélték fel. A sarokpad is, s a székek is faragott támlájúak voltak. Általában azok a butorok kerültek ki a szőlőhegyre, melyeket otthon már elavultnak tekintettek.

A présházban helyezték el Szőllősgyőrökben a szüretelő kádat, a prést, a darálót, a szüretelő puttonyt, a "fértársajtárt", "tőtikét", "bocskást", "hébért", "kármentőt".

A pincében természetesen csak a hordók voltak.

Ordacsehiben ugyanazok a berendezési tárgyak voltak megtalálhatók, mint Szőllősgyőrökben. Ezen kívül a falon szentképeket helyeztek el /Mária kép, Kálvária képek/. S ez előfordult Szőllősgyőrökben is.

A hegy közigazgatása.

Szőllősgyőrökben a Nagy-Banyászóhegy még a századforduló táján is hegyközség, illetve amolyan hegyi közösség volt. Evente választottak hegybíró, akinek feladata volt időnként körülnézni a hegyen. Csak úgy lehetett megkezdeni a szüretet, ha ő javasolta. Aki mégis előbb szüretelt, megbírságolták. Büntetés járt azért is, ha valaki vasárnap vagy valamelyik egyházi ünnepen dolgozott. A büntetés bizonyos pénzüsszeg befizetését jelentette, melyet a hegyi utak, kapuk, stb. javítására fordítottak.

Evente két-három alkalommal összegyűltek a hegybíró pincéjében, döntöttek a bírságolások felől, elhatározták, hogy pontosan mit fognak csinálni a beszédett pénzzel. Egyik összejövetel természetesen közvetlenül a szüret előtti időszakra esett. Ekkor döntöttek arról /a hegybíró javaslata alapján/, hogy mikor is kezdhetik a szüretet.

Hegyi esküdtek, hegyhajdu, stb. Szőllősgyőrökben nem voltak. A szőlő őrzését a "csósz" /mezőr/ végezte, aki az érés idején többet tartózkodott a szőlőhegyen, mint a másik mezőrészekben.

A szőlőhegyi gypüt mindenki maga tartotta rendben, aki esetleg elhanyagolta, megcsinálták helyette, de azért fizetni kellett. Ilyesmi azonban nagyon ritkán fordult elő.

Eladni szánt szőlőjét, borát mindenki ott értékesítette, ahol tudta, ehhez különösebb szabályok nem fűződtek.

Szőllősgyőrökben Szent Antal napja fogadott ünnep volt jégverés ellen. Ma is megvan Kis-Banyászóhegyen az a betonboltozatba állított Szent Antal szobor, melyet a régi időkben állítottak a szőlősgyőröki gazdák. Annak idején Szent Antal'napján a templomból körmenet ment ide, egyházi szertartással egybekötve.

A falu végén, ahonnan Kis-Banyászóhegyre vezet az ut, Szent Anna szobor volt elhelyezve, ma már nincs meg.

Végül meg kell említeni azt a Szent László szobrot is, amely az ugynevezett "Úrak Banyászójában" volt elhelyezve. Ugyanis Nagy-Banyászóhegy nyugati felén a gróf Jankovich családnak volt 45 kh szőlője. Ez a terület azonban /mivel néprajzi munkáról van szó/ nem vizsgálódásunk tárgya. Ennek ellenére a szóban forgó szobrot érdemesnek tartottak megemlíteni. Jelenleg a helyi általános iskola udvarán található, sajnos a fejét ábrázoló rész hiányzik.

Végül szólni kell még arról, hogy Szőllősgyőrökben az "Ujhegy"-en Sárló Boldogasszony napja volt fogadott ünnep jégverés ellen.

Ordacsehiben hegyi közigazgatás nem volt, sem pedig fogadott ünnep.

II. A pince

-Van e szőlő a ház melletti kertben ?

A régebbi időkben mindkét községben csak néhány tőke szőlő volt található a ház melletti kertben, amit elsősorban étkezési célra ültettek, hogy egy-két fűrt szőlőért ne kelljen a hegyre, illetve a mezőre menni. Ezen kívül régen is gyakori volt, s ma is az, a lakóház melletti /sátor szerű/ lugas.

Régebben tehát a szőlőparcellák a hegyen, illetve a mezőn voltak. A nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés után, pontosabban a 60-as évek elején változott a helyzet. Többen telepítettek szőlőt a ház melletti kertben, vagy az egykori szérűben. Ennek okai a következők:

a/ Az egykori gazdák /ma tsz-tagok/ fogattal nem rendelkeznek. Szállítóeszközt a tsz-tól kell kérni, amit a vezetők nem mindig tudnak kellő időben biztosítani.

b/ Közrejátszott természetesen az is, hogy egyes családokból a fiatalok elmentek otthonról, s az otthonmaradt öreg szülőknek már nehéz lenne kijárni a szőlőhegyre, illetve a mezőre.

c/ Akik az egykori szérűbe telepítettek szőlőt, azért tették, mert ez a terület nem számít bele a háztáji földbe.

Ordacsehiben a 60-as évek elején a tsz kijelölt egy területet "Agarász" nevű mezőrészen szőlőtelepítésre. Ide minden tsz-tag maximum 400 négyszögöl szőlőt telepíthetett. Egyben elrendelték a régi szőlők kivágását, természetesen, ha az új már rendszeren teremni fog. Ezzel az intézkedéssel azt kívánták elérni, hogy a mezőn szétszórtan elhelyezkedő szőlők megszűnjenek, s a gépekkel való munka könnyebb legyen. Tehát a gépesítés jobb kihasználása érdekében történt mindez. Természetesen a szőlőtulajdonosokat lelkiileg eléggé "megrázta" ez az intézkedés, hiszen régi szeretett szőlőjüket kellett kivágni. Különösen vonatkozott ez azokra, akiknek a Csehi-völgyben volt szőlőjük. Egymás után tűntek el tehát a régi Csehi-völgyi szőlők, a többi mezőrészen lévő szőlőkkel együtt, s Csehi-völgyben a pincék is. A fejlődés útja természetesen ez volt, de nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egyes szőlész szakemberek véleménye szerint, az ordacsehi határban a Csehi-völgy lenne legalkalmasabb szőlőtermesztésre. Tehát jobb lett volna az itteni szőlőket meghagyni, s a többieket is ide telepíteni. Igaz, hogy ez a terület a falu belterületétől kb 1,5 km távolságra van, de rugalmas szervezéssel meg lehetett volna oldani a művelést. Pl. minden parcella elé elhelyezni egy betonhordót, s permetezés alkalmával a tsz tartálykocsija végigmenne a szőlőhegyen, megtöltene minden hordót vízzel. S ahogy a mai szőlőknél megoldják a többi fogatmunkát, ugyanugy Csehi-völgyben is megtehetnék ezt. /Csupán rugalmasság kérdése./ De ha már így történt is a dolog, legalább egyetlen egy pincét, s legalább loo négyszögöl szőlőt hagytak volna meg az utókor számára. Itt most akár egy kisebb muzeumot is be lehetne rendezni /pl. egy bormuzeumot/ látogató akadna bőven, hiszen a Balaton mellett nyaraló külföldiek gyakran látogatnak el kissé beljebb, néha nem is álromantikát, hanem igazi néprajzi jellegzetességet keresve.

Sajnos ma már csak az alapfalai látszanak az egykori pincéknek, s azokat is benőttek a bokrok, s a különböző gyomok.

Szőllősgyőrökben az Ordacsehiben előforduló intézkedésre nem került sor, itt ma is bárki használhatja régi szőlőjét. Igaz, abban az időben itt is egy helyre kívánták telepíteni a háztáji szőlőket, de a tagság nem egyezett bele, mivel egyszerűen nem hitték el, hogy a telepítendő szőlő az övék lesz, amíg csak élnek. Mindezek ellenére többen kivágták a régi szőlőt, s otthon telepítettek, az Ordacsehiben már említett nehézségek /szállítás, stb./ miatt. Néhány régi szőlőparcella és pince azonban még ma is akad. Ujabban egyébként ~~itt~~ itt is kezdik egy helyre telepíteni a háztáji szőlőket.

Hol vannak /illetve voltak/a pincék?

Szőllősgyőrökben a régebbi időkben is voltak, s ma is vannak ~~xx~~ pincék a lakóházaknál. Függetlenül attól, hogy a hegyen is építettek azt. A házi pince azért is kellett, mert a hegyről hazavitt bort ott tárolták. Ma már inkább csak háznál vannak pincék.

Ordacsehiben hasonló a helyzet, a Csehi-völgyi szőlőtulajdonosoknak is volt otthon pincéjük. Ma már természetesen csak otthon található. Azzal kapcsolatban, hogy melyik hegyen, illetve mezőrészen építettek pincét, korábban már tettem említést. De azért itt is elmondom, hogy Szőllősgyőrökben a két Banyászó-hegyen és az Ujhegyen, valamint Géri-hegyen voltak pincék, s ezekből néhány még ma is akad. Ordacsehiben csak a Csehi-völgyben építettek szőlőhegyi hajlékot.

Hány fajta pincét ismernek?

Szőllősgyőrökben a két Banyászó-hegyen gyakori volt az a pince típus, melyet a földbe, illetve a "partba" /domboldalba/ ástak be, s tetejét /ahol már a domb nem fedte/ földhányással fedték. A présházat elibe építették, ~~xxxx~~ az elé pedig a szobát. Kivülről a présház ajtaján át jártak be, majd innen nyilott az ajtó elöl a szobába, hátul a pincébe. Az épület az utra merőlegesen helyezkedett el, de előfordult az a változat is, hogy az épület párhuzamos volt az uttal, azonban a pincét a présház hátsó feléhez építették. Az ilyen pincéknél a présházból néhány lépcső vezetett le a "sipház"-on át, ezért ezeket a típusokat "sipházos pincének" nevezték.

Előfordult /különösen az Ujhegyen/ az ugynevezett "kamura pince" típus is. Ez a teljesen házformájú pince, ahol a valódi pincét nem ásták domboldalba, hanem mint a lakóházaknál a kamrát /"kamurát" / úgy építették. Elöl volt a szoba, utána a présház, s végül a pince. Akadt olyan hely is, ahol szoba nem volt, csak présház és pince.

Ordacsehiben a Csehi-völgyben a szőllősgyőröki "kamura pince"-típus fordult elő.

A legtöbb pince fala vertfal volt /tömés/, tetejét nád vagy zsup, ritkábban cserép fedte /nyeregtetős alakban/.

A lakóházaknál előfordult, s ma is gyakori az a pincetípus melyet a földbe ástak, tetejét bolthajtással, majd földhányással fedték. Elibe egy lépcsőházat építettek, oszlopos, boltozatos kapuval.

Van e szellőző nyílás?

A "sipházos" pincék tetejére téglából kirakott kémény szerű szellőző nyílást építettek, nyeregtetővel /kb. fél méter magas/.

A "kamura pincéknél" a falon vágtak szellőző nyílást, kör alakban 20-30 cm átmérővel, vagy négyzet alakban, ugyanilyen méretben.

-Hol van a tipróhely?

Szőllősgyőrökben a présház egyik sarkában, Ordacsehiben a présház előtt.

-Pince: présház, belsőpince, külsőpince.

Mindkét községben a szőlőhegyi hajlékot "pincé"-nek nevezték. Ez állt egyes helyeken szoba + présház + pince helyiségekből, egyes helyeken pedig csak présház + pince fordult elő. A présházat nevezték "külső" /külső/ pincének, az igazi pincét pedig "belső" /belső/ pincének is.

-Présház eszterje, salugátere.

A pincék /présházak/ általában széles ereszüek voltak, melyet "isztergyének" neveztek. Az ablakokat Szőllősgyőrökben három soros "vasgrát"-tal /vasráccsal/ és 60 cm-es "salu"-val /zsaluval/ védtek. Ordacsehiben ugyanugy.

-Van e a présháznak padlása?

Szőllősgyőrökben volt, Ordacsehiben füstös konyhához hasonlóan építették.

-A tető zsupjának résznevezései /alulról/.

Alsó sor: "péntölös gica", középső sor: "dugica", felső /leszegő/ sor: "paggica". Együtt a három sor: "leszegett gica".

"A paggicára rátészik a szélfogó rudat, dróttá kötik le vagy levargyák."
Ordacsehiben ugyanugy.

-Van e szoba és istálló a pince mellett?

-Laknak e állandóan a szőlőben?

Szőllősgyőrökben -különösen a két Banyászó-hegyen- sok olyan pince akadt, amely szoba+présház+pince helyiségekből állt. Sőt az is előfordult, hogy állandóan a szőlőhegyen laktak egyes családok, így a pincéhez istállót is építettek. Ma már nem laknak a szőlőben, de még egy-két éve is laktak néhányan.

Ordacsehiben a Csehi-völgyben csak egy-két pincénél volt szoba, s állandó jelleggel nem laktak ott.

-Présházbeli ülőszékek.

Szőllősgyőrökben gyakori volt régebben a szalmából három sorosan font ülőszék, ezen kívül faragott támlájú széket is használtak. Régebben Ordacsehiben is akadt szalmából font szék.

-Borivó edények.

Szőllősgyőrökben elterjedt volt a 1,5 - 2 l-es kő- vagy bádokkorsó. Ezen kívül ismerték a "csutorá"-t, melyben bort vittek haza a szőlőhegyről.

"Két lik vót rajta, egy nagy meg egy kicsi, csak úgy lehetett belüle inni, ha egyik likat bedukták, a másikon montá, hogy csipp-csopp".

Ismerték még, s használták a "vatallér"-t, ami egy lapos, dobalaku, fertályakós hordócska. Volt két füle, amelyen zsineget fűztek át, így vittek benne bort haza.

Ordacsehiben csak a 1,5-2l-es kő- vagy bádokkorsót használták. Ez érthető is, hiszen itt csak a múlt század végén keletkeztek szőlők.

Hogyan viszonylik a présházfelszerelés a vagyoni helyzethez ?

Mind Szőlősgyőrökben, mind Ordacsehiben a gazdagabb, vagyonosabb és nagyobb szőlőterülettel rendelkező gazdáknak nagyobb pincéjük volt, s a tetőt nem zsup vagy nád, hanem cserép fedte. Természetesen a présházfelszerelésben is megmutatkozott a vagyoni helyzet. A vagyonosabb ember kádja tölgyfából, ~~XXXXX~~ s nem akácfaából készült. A gazdagabbnak több hordója volt mint a szegényebbnek, de ez érthető is, hiszen a szőlőterület is nagyobb volt.

Világítóeszközök.

Szőlősgyőrökben használták az ugynevezett "pali mécs"et, amely 10 cm magas üvegtartály. Ebbe napraforgóolajat tettek, s egy cipőharisnyából készült bél állt ki belőle. Ezt meggyújtották, s lánggal égett, de nagyon füstölt.

Ordacsehiben is használták a mécsset, de az egy fadoboz volt. Kb. 10 cm magas. Abba petroléumot öntöttek és rongyot dugtak bele, melynek kiálló része lánggal égett. Természetesen előfordult mindkét községben az is, hogy gyertyával világítottak, amit vagy közönséges fémgyertyatartókba állítottak, vagy egy felborított pohárra tettek.

Mire akasztják a télire eltett szőlőt ?

Szőlősgyőrökben 1-2 cm átmérőjű rudakra, melyeket a szobában a gerendákra, dróttal kötöttek fel. A rudakra akasztott szőlőt azután "leáncslaguták", azaz kénvirágport vagy kénlapot gyújtottak meg, majd bezárták az ajtót, ablakot. Ezt az eljárást a szőlő tartósítása érdekében végezték.

A rudakat egyébként egymástól kb. 20 cm-re helyezték el, 2 fűrt szőlőt kötöttek egymáshoz, 10 cm-es zsineggel, s így akasztották azt a rudra.

Ordacsehiben a "beső pincébe" akasztották a szőlőt, ugyanugy mint Szőlősgyőrökben. Télen a földön a hordók között tüzeltek, "melegítették a bort", mert deres volt a fal.

J e g y z e t e k

1. Dr. Szilárd Jenő: Külső-Somogy kialakulása és felszínalakítása. Akadémiai kiadó Budapest 1967. Földrajzi tanulmányok 7. 124. oldal.
2. Szőlősgyőrök község monográfiája. Irta: Koltay Péter tanár. /1954./ 6. oldal.
~~K~~ A szerző ezzel a munkájával egy megyei pályázaton díjat nyert, s a munka hivatalos források alapján készült. Az innen vett adatokat tehát hitelesnek tekinthetjük.
3. Szőlősgyőrök község monográfiája 1. és 53. oldal.
4. A Balatonmelléki lakosság néprajza. Irta: Dr. Jankó János. Budapest, 1902. Kilián Frigyes M.K. Egyetemi Könyvtár Bizottsága. Kiadja a Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottsága. 253. és 272. oldal.
5. Szőlősgyőrök község monográfiája. 39. oldal.

Adatközlők:

Szőlősgyőrökben Szücs Lajos 80 éves tsz-nyugdíjas,
Trunkó József 64 éves tsz-nyugdíjas.
Ezen kívül több adatot sikerült megtudni a Községi
Tanács vezetőitől is, akik tősgyökeres szőlősgyő-
rői lakosok.

Ordacsehiben Dégi Flórián 71 éves tsz-nyugdíjas,
Czár János 70 éves tsz-nyugdíjas,
Lakos Ferenc 73 éves tsz-nyugdíjas.

Képek jegyzéke

- I. "Kamurapince" Szőlősgyörök; Kis-Banyászóhegy. Az épület az utra merőlegesen helyezkedik el. Két helyiségből áll: présház+pince. Az ajtó a présházba vezet, innen nyílik a pince ajtaja. Itt a pincét nem ásták domboldalba.
- II. "Sipházás" pince típus, Szőlősgyörök Kis-Banyászóhegy. Helyiségek: szoba+présház+pince. A képen a szoba ablaka és a présház ajtaja látható. Pince nem látszik.
- III. A II. számú épület "sipházás" /földhányásos / pince része. Tetején kéményszerű szellőző nyílás. Az épület az utra merőleges.
- IV. Présház és a hátsó részén "sipházás" pince. A présház folytatásaként /jobbról/ régebben lakóház volt.
- V. A IV. sz. présház hátsó része, ahol a pince helyezkedik el.
- VI. Szoba+présház+pince /"sipházás"/, Szőlősgyörök Kis-Banyászóhegy.
- VII. Szent Antal szobor, Szőlősgyörök Kis-Banyászóhegy.

A felvételeket készítette: Szegedi István tanár.

2745 / actattar

2

2745 / adattár

2745 / adattár

2

2745 / adattár

H

Somogy Megyei Múzeum
MA-977 2
Néprajzi adattár

2745 / adattár

2

2745 / adattár

2

2745 / adattár

2

